

Сутність та структура соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості у майбутніх фахівців фізичного виховання

Пранова Є.В.

Національний університет фізичного виховання та спорту України

Анотація:

Досліджено більш ніж 25 науково-методичних джерел з валеологічного виховання в професійній освіті. Розглянуто та проаналізовано основні підходи до структуризації компонентів валеологічної спрямованості, розкрито сутність соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості професійної освіти. Наведено структуру соціально-ціннісного компоненту та докладно описано кожну його складову: цінності, професійно-ціннісні орієнтації та особистісні складові. Надано обґрунтування наявності та визначення кожного з вищенаведених структурних компонентів. Сформульовано специфічні професійні цінності, які реалізуються у валеологічній діяльності майбутніми фахівцями фізичного виховання. Структуровано особистісну складову соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості майбутніх фахівців фізичного виховання. Презентовано схему особистісної складової, яка розкриває її елементи через систему значущих, цілеспрямованих дій і рис особистості пов'язаних у логічній послідовності.

Ключові слова:

валеологічна, спрямованість, структура, фізичне виховання, професійна освіта.

Пранова Е.В. Сущность и структура социально-ценностного компонента валеологической направленности у будущих специалистов в сфере физического воспитания. Исследовано более 25 научно-методических источников по валеологическому воспитанию в профессиональном образовании. Рассмотрены и проанализированы основные подходы к структуризации компонентов валеологической направленности, раскрыта сущность социально-ценностного компонента валеологической направленности профессионального образования. Приведена структура социально-ценностного компонента и подробно описана каждая ее составляющая: ценности, профессионально-ценностные ориентации и личностные составляющие. Даны обоснования присутствия и определения каждого из вышеприведенных структурных компонентов. Сформулированы специфические профессиональные ценности, которые реализуются в валеологической деятельности будущими специалистами физического воспитания. Структурирована личностная составляющая социально-ценностного компонента валеологической направленности будущих специалистов физического воспитания. Составлена схема личностной составляющей, которая раскрывает ее элементы через систему значимых, целенаправленных действий и черт личности связанных в логической последовательности.

Pranova E.V. The nature and structure of the socio-valuable component of the vaeological direction of future specialists in the field of physical education. We investigated more than 25 scientific and methodological sources of vaeological education in vocational education. Reviewed and analyzed the main approaches to structuring components of vaeological orientation. The essence of socially-valuable component of vaeological orientation of vocational education. The structure of socially-valuable component and described in detail each of its components: values, professional and value orientation and personality components. Given study and determine the presence of each of the above structural components. Formulated specific professional values, which are implemented in vaeological of future specialists of physical education. Structured personal component of the socio-valuable component vaeological future direction of physical education specialists. The scheme of personal component. It reveals its elements through a system of meaningful and purposeful actions and personality traits that are associated in a logical sequence.

vaeological, direction, structure, physical education, vocational education.

Вступ.

Валеологізація освіти, загалом, та професійної освіти майбутніх фахівців фізичного виховання, зокрема, є однією з актуальних проблем сьогодення. Науковий загал стурбований постійно спадаючим рівнем валеологічної обізнаності соціуму. На наш погляд, одним з найдієвіших способів змінити напрямок цього вектору, є активна взаємодія з найбільш схильним до негативних впливів прошарком суспільства – студентською молоддю – шляхом підсилення валеологічної спрямованості професійної освіти. Аналізуючи названу проблему, ми дійшли висновку, що незважаючи на посилену увагу до цієї тематики наукового загалу, ще й досі не було розглянуто та структуровано поняття валеологічної спрямованості майбутніх фахівців фізичного виховання. Серед науковців, що займаються дослідженням цієї проблеми, особливої уваги заслуговують праці І. Берднікова, О. Бондаренко, Н. Урум, Л. Архангельського, В. Ольшанського, М. Тітма, В. Петленко, Н. Шуркової та інших. Зміст та принципи валеологічного виховання розкрито в працях Т. Денисовець, І. Зимньої, Л.Куклиної. Проблеми формування навичок здорового способу життя присвячені дослідження Н. Бугаєць, В.Губіна, І. Євстігнєєвої,

М. Лук'янченко, О. Попович. У попередніх публікаціях ми вже навели загальну структуру валеологічної спрямованості, але на наш погляд цього не достатньо. Кожний з трьох компонентів валеологічної спрямованості (соціально-ціннісний, спеціально-діяльний, особистісний) має бути розглянутий окремо. Саме досліджено сутність та структури соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості професійної освіти присвячена ця стаття.

Мета, завдання роботи, матеріали і методи.

Мета дослідження – визначити сутність та структуру соціально-ціннісний компонент валеологічної спрямованості у майбутніх фахівців фізичного виховання.

Методи дослідження: спостереження, опитування, аналіз, синтез.

Об'єкт дослідження – валеологічна спрямованість майбутніх фахівців у сфері фізичного виховання.

Предмет дослідження – процес виховання валеологічної спрямованості майбутніх фахівців у сфері фізичного виховання.

Результати дослідження.

Сутністю соціально-ціннісного компонента є акумуляція валеолого-педагогічного досвіду, цінностей, валеологічних дій. Аналіз змісту валеоло-

гічної спрямованості професійної освіти вчителів фізичного виховання тісно пов'язаний з виявленням цінностей майбутнього фахівця, які багато в чому визначають його світогляд, життєву і педагогічну позицію. Уявлення про соціально-ціннісний компонент і його структуру надає рисунок 1.

Можна стверджувати, що цінності людини є автономною субстанцією, оскільки уявлення щодо них базуються на поглядах про світ загалом. Але після того, як особистість повністю упевниться у своїх цінностях, вони здійснюють домінуючий вплив і вплив на її інтереси і потреби, на цілі діяльності та її подальший розвиток загалом.

У науковій літературі розрізняють цінності особистості і її настанови. Так, у своїх роботах Є. Подільська відзначає, що поняття «настанови» відображає лише частину системи ціннісних орієнтацій, які є найбільш стійкими і актуалізуються особистістю тільки в деяких ситуаціях. При цьому з її точки зору цінності особистості загалом представляють більш глобальну систему особистісних відношень [1]. Однак, Р. Мирнова вважає, що настанова є психологічним механізмом прояву ціннісних орієнтацій особистості. Автор відзначає, що ціннісні орієнтації визначають позицію людини, мотивують її до певного рішення проблемної ситуації при виникненні останньої в його діяльності [2]. Погоджуючись загалом з цим підходом, ми підсумуємо, що цінності є основою для саморегуляції діяльності індивідуума, вони допомагають людині усвідомлено вирішувати виникаючі проблемні ситуації, приймати рішення, дозволяють пропагувати власні соціально-моральні норми. Проаналізувавши наукові дослідження вищезазначених авторів, роботу І.Бердникова, який досліджував проблему формування валеологічної культури вчителя, та спираючись на власні наукові розвідки ми структурували дані про соціально-ціннісний компонент валеологічної спрямованості [3, 18].

Відзначимо особливу важливість у житті людини професійно-ціннісних орієнтацій. При розгляді цього питання не можна не відзначити праць Л. Архангельського, В. Ольшанського та М. Тітма [4-6]. Слід зазначити, що будь-яку професію можна охарактеризувати загальними і специфічними цінностями. Під специфічними цінностями розуміються ті, що властиві кожній конкретній професії. М. Тітма в своїй роботі сформулював загальні професійні цінності: зміст професійної діяльності, можливості самореалізації особистості, соціально-економічні умови праці, морально-психологічні умови праці. Оскільки, перераховані професійні цінності відносяться до розряду загальних, то вони застосовні і при розгляді валеологічної діяльності. Сформулюємо специфічні професійні цінності валеологічної діяльності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. Покладемо в основу нашої класифікації характерні потреби особистості і зіставимо їх з професійним портретом майбутнього викладача фізичного виховання:

- цінності, метою яких є утвердження в суспіль-

стві: суспільна значущість і престиж валеологічної діяльності;

- цінності, метою яких є самовираження у валеологічної діяльності: гуманістичний характер діяльності, відповідність валеологічної діяльності професійним інтересам тощо;

- цінності, метою яких є задоволення потреби у спілкуванні в процесі валеологічної діяльності у професійному оточенні.

Цінності валеологічної діяльності за предметним змістом можна розділити на два види: самодостатній і інструментальний. Самодостатніми можна назвати цінності, які мають на меті розвиток особистості майбутніх викладачів (творчий характер валеологічної діяльності, її престиж і значимість тощо). Валеологічні інструментальні цінності є засобом досягнення мети: ці цінності припускають оволодіння теорією, нормами, принципами валеологічної діяльності, яка лягає в основу професійної діяльності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. Відзначимо, що для сучасного покоління студентів не всі професійні цінності актуальні рівною мірою. Так, І. Бердников провів наукове дослідження професійних цінностей валеологічної діяльності студентів [3]. Його дослідження дозволило виявити не тільки уявлення про цінності валеологічної діяльності, але й особистісний зміст цих цінностей. Так, для 15,8% респондентів валеологічна діяльність не представляє ніякої особистої значущості, а 18,3% не змогли розкрити зміст цього поняття. Однак, 34,2% опитуваних виділили цінності, пов'язані із задоволенням потреби у спілкуванні, як найбільш значущі. При цьому вкрай низький відсоток респондентів (6,8%) відзначили валеологічних діяльність такою, в якій є можливість для прояву своєї індивідуальності, творчості [3]. Дані, отримані у перебігу дослідження І. Бердникова, пояснюють причину, через яку більша частина студентів відсторонюється від творчої та пошукової валеологічної діяльності.

Результати нашого дослідження і досліджень науковців дають підстави говорити про те, що розуміння і усвідомлення людиною будь-яких (у т. ч. валеологічних) цінностей не є достатнім для спонукання людини до діяльності. Цінність стає мотивом діяльності у тому випадку, якщо вона прийнята індивідуумом, є необхідною для його існування. Коли цінність прийнята особистістю, вона з легкістю здатна сформулювати свої цілі, бачить сенс своєї діяльності і раціональні шляхи їх реалізації, адекватно контролює, коректує і оцінює результати своєї діяльності.

До того ж, на підставі даних, отриманих у результаті свого експерименту, І. Бердников визначив завдання з формування валеологічної спрямованості особистості. На наш погляд, основним з них є наступне: «свідоме й емоційне прийняття валеологічної культури як соціального обов'язку, спрямованого на формування здоров'я та здорового стилю життя людини» [3].

Особистісні складові соціально-ціннісного компонента являють собою єдність морального, раціональ-

Рис. 1. Структура соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості професійної освіти

Схема 1. Структура та показники особистісних складових соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості у майбутніх викладачів фізичного виховання

ного, прагматичного, громадського та індивідуального в особистості. Подібне єднання робить можливим вибіркове відношення до навколишнього світу, адекватне сприйняття і оцінку світу і суспільства та себе в цьому суспільстві, допомагає орієнтуватися в матеріальній та духовній культурі соціуму.

За аналогією з тим, як І. Бердников структурував аксіологічний компонент валеологічної культури вчителя, ми також відокремили складові соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості майбутніх викладачів фізичного виховання. На наш погляд, особистісні складові включають в себе пізнавальні, емоційні, вольові (схема 1).

Пізнавальна складова знаходить своє відображення в усвідомленні особистістю цінностей валеологічної діяльності загалом, і зокрема значущості і ролі валеологічної діяльності у виховному процесі. Зазначений вище компонент об'єднує в собі весь досвід фахівця з фізвиховання (від соціального до педагогічного), який дозволяє йому адекватно сформулювати завдання, цілі валеологічної діяльності. Потрібно також враховувати і той факт, що уявлення про мету валеологічної діяльності визначається не тільки самою особистістю, але й іншими учасниками валеологічного процесу. Всі суб'єкти валеологічної діяльності впливають на формування її змісту, форм і методів.

Емоційна складова виявляється у тих особистісних цінностях суб'єкта валеологічної діяльності, які він прищеплює вихованцям у перебігу валеологічного процесу. Цей компонент відображується як в усвідомленні важливості валеологічних потреб, так і в передачі цього розуміння іншим учасникам валеологічної діяльності. Під час валеологічної діяльності неможливо обійтися без підключення емоційної сфери суб'єкта діяльності. При «включенні» емоцій стає можливим гнучка поведінка в різних складних ситуаціях валеологічного процесу.

Присутність *вольової складової* в структурі соціально-ціннісного компонента пояснюється

тим, що потреба у креативному самовдосконаленні суб'єкта валеологічної діяльності повинна бути задоволена. Вольова складова саме характеризує рівень сформованості вольової активності особистості, яка в нашому випадку виявляється у прагненні оволодіти навичками валеологічної діяльності на високому рівні. Відзначимо, що при формуванні вольової складової робиться акцент на таких якостях особистості: наполегливість, твердість, цілеспрямованість, організованість і тощо.

Під поведінковою складовою в структурі соціально-ціннісного компонента мається на увазі постійна готовність здійснювати валеологічну діяльність, націленість на реалізацію валеологічних завдань. Основними проявами поведінкової складової є: підготовленість до валеологічної діяльності, системний пошук прийомів і методів, поглиблення і розширення валеологічних знань, валеологічне самовдосконалення у вільний час та ін.

Всі складові соціально-ціннісного компонента взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Ми вважаємо доцільним скласти таку схему, яка розкриває кожен складову, як систему значущих, цілеспрямованих дій і рис особистості пов'язаних в логічній послідовності.

Висновки.

Внаслідок досліджень визначено загальну структуру валеологічної спрямованості, виділивши такі структурні компоненти: спеціально-ціннісний, спеціально-діяльнісний, особистісний [18]. На нашу думку, лише відокремлення компонентів замало, тому ми продовжили наукові розвідки та розкрили сутність соціально-ціннісного компонента та розробили його структуру.

У перспективі подальшого дослідження передбачено аналогічний аналіз сутності та побудова структурних моделей решти компонентів валеологічної спрямованості професійної освіти.

Література

1. Подільська Е.А. Ціннісна орієнтація особистості як предмет соціально-філософського дослідження: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.01. – М. – 1984. – 23 с.
2. Миронова Р.Е. Методологічні питання ціннісного підходу до проблеми формування особистості: автореф. дис. канд. пед. наук. – Саратов. – 1986. – 16 с.
3. Бердников І.Г. Теоретические основы формирования валеологической культуры личности учителя: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. – Москва. – 2003.
4. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. – Москва, Наука. – 1978. – 213 с
5. Ольшанский В.Б. Личность и социальные ценности. – Москва, Мысль. – 1965.
6. Титма М. Социально – профессиональная ориентация молодежи. – Москва, Наука. – 1984. – С. 93-118
7. Урум Н.С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К. – 2008.
8. Бондаренко О.М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / О.М. Бондаренко; АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. — К., 2008.

References:

1. Podil's'ka E.A. *Cinnisna oriientaciia osobistosti iak predmet social'no-filosofs'kogo doslidzhennia* [Values of personality as a matter of social and philosophical studies], Cand. Diss., Moscow, 1984, 23 p.
2. Mironova P.E. *Metodologichni pitannia cinnisnogo pidkhodu do problemi formuvannia osobistosti* [Methodological issues evaluative approach to the problem of identity formation], Cand. Diss., Saratov, 1986, 16 p.
3. Berdnikov I.G. *Teoreticheskie osnovy formirovaniia valeologicheskoi kul'tury lichnosti uchitelia* [The theoretical basis for the formation valeological culture of the individual teacher], Dokt. Diss., Moscow, 2003.
4. Arkhangel'skij L.M. *Cennostnye orientacii i nravstvennoe razvitie lichnosti* [Values and moral development of the individual], Moscow, Science, 1978, 213 p
5. Ol'shanskij V.B. *Lichnost' i social'nye cennosti* [Personality and social values], Moscow, Idea, 1965.
6. Titma M. *Social'no – professional'naia orientaciia molodezhi* [Social – professional orientation of young people], Moscow, Science, 1984, pp. 93-118
7. Urum N.S. *Pidgotovka majbutnikh vchiteliv do zabezpechennia zdorovogo sposobu zhittia molodshikh shkolariv* [Preparing future teachers to ensure a healthy lifestyle younger students], Cand. Diss., Kiev, 2008.
8. Bondarenko O.M. *Formuvannia valeologichnoi kompetentnosti*

9. Завидівська Н.Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К. – 2002.
10. Шаповалова Т.Г. Валеологічне виховання старших підлітків у позашкільних навчальних закладах еколого-натуралістичного профілю: дис. канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2006.
11. Міненко А.О. Формування валеологічних знань у майбутніх вчителів фізичної культури: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2007.
12. Лук'яненко М. Педагогіка здоров'я: теорія і практика. – Дрогобич. – 2012. – 348 с.
13. Осіпцов А.В. Формування ціннісних фахових орієнтацій в учнівської молоді засобами професійно-прикладного фізичного виховання. / А.В. Осіпцов, В.М. Пристинський, О.В. Коленков. – Донецьк, Ноулідж. – 2012. – 246 с.
14. Чиж А.Н. Образование через развитие духовной культуры личности. – Педагогическое образование и наука. – Москва. – 2005. – 100 с.
15. Пристинский В.Н. Гуманистические ценности физической культуры и спорта как средство формирования нравственной и эстетической культуры человека // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр./ за ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х., ХДАДМ. – 2008. – №11. – С. 48 – 52.
16. Сухомлинська О. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін // Шлях освіти, 2004. – №2.
17. Харченко С.Я. Соціально – педагогічні технології / С.Я. Харченко, Н.П. Краснова, Л.П. Харченко. – Луганськ, Альма-матер. – 2005. – 552 с.
18. Пранова Є.В. Структура валеологічної спрямованості професійної освіти вчителів фізичного виховання. – Луганськ. – Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2012. – № 6(53). – С. 23-29.
19. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. – К. – 2006. – 120 с.
20. Schwarzer R. Social-cognitive factors in changing health-related behavior // Current Directions in Psychological Science, 2001. – vol.10. – pp. 47-51.
21. Kok G., Den Boer D., De Vries H., Gerards F., Hospers H., Mudde A. Self-efficacy and attribution theory in health education // W.R. Schwarzer (red.). – Self-efficacy: Thought Control of Action. – Washington, D.C. – Hemisphere. – 1992. – pp. 245-262.
22. studentiv pedagogichnikh universitetiv u procesi profesijnoyi pidgotovki [Formation valeological competence of students of pedagogical universities in the training], Cand. Diss., Kiev, 2008.
9. Zavidiv'ska N.N. *Profesijno-prikladni osnovi formuvannia zdorovogo sposobu zhittia studentiv vishchikh navchal'nikh zakladiv ekonomichnogo profilu* [Vocational and Applied basics of healthy lifestyles university students of economics], Cand. Diss., Kiev, 2002.
10. Shapovalova T.G. *Valeologichne vikhovannia starshikh pidlitiv u pozashkil'nikh navchal'nikh zakladakh ekologo-naturalistichnogo profilu* [Valeological educating older teenagers in school educational institutions ecological and naturalistic profile], Cand. Diss., Kiev, 2006.
11. Minenok A.O. *Formuvannia valeologichnikh znan' u majbutnikh vchiteliv fizichnoyi kul'turi* [Formation valeological knowledge of future teachers of physical culture], Cand. Diss., Kiev, 2007.
12. Luk'ianchenko M. *Pedagogika zdorov'ia: teoriia i praktika* [Health pedagogy: theory and practice], Drogobich, 2012, 348 p.
13. Osipcov A.V., Pristin'skij V.M., Kolenkov O.V. *Formuvannia cinnisnikh fakhovikh orijentacij v uchniv's'koyi molodi zasobami profesijno-prikladnogo fizichnogo vikhovannia*. [Formation of professional value orientations of students in vocational and applied by means of physical education], Donetsk, Knowledge, 2012, 246 p.
14. Chizh A.N. *Obrazovanie cherez razvitie dukhovnoj kul'tury lichnosti. Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*. [Education through the development of the spiritual culture of the individual. Teacher Education and Science], Moscow, 2005, 100 p.
15. Pristin'skij V.N. *Pedagogika, psihologija ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vikhovannia i sportu* [Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports], 2008, vol.11, pp. 48 – 52.
16. Sukhomlins'ka O. *Shliakh osviti* [Path of education], 2004, vol.2.
17. Kharchenko S.Ia., Krasnova N.P., Kharchenko L.P. *Social'no – pedagogichni* [Socio – educational technology], Lugansk, Alma-mater, 2005, 552p.
18. Pranova E.V. *Dukhovnist' osobistosti: metodologija, teoriia i praktika* [Spiritual personality: methodology, theory and practice], 2012, vol. 6(53), pp. 23-29.
19. Sukhomlins'ka O. *Dukhovno-moral'ne vikhovannia ditej ta molodi: zagal'ni tendenciyi j individual'nij poshuk* [Spiritual and moral education of children and youth: general trends and individual search], Kiev, 2006, 120 p.
20. Schwarzer R. Social-cognitive factors in changing health-related behavior. *Current Directions in Psychological Science*, 2001, vol.10, pp. 47-51.
21. Kok G., Den Boer D., De Vries H., Gerards F., Hospers H., Mudde A. *Self-efficacy and attribution theory in health education. Self-efficacy: Thought Control of Action*, Washington, D.C, Hemisphere, 1992, pp. 245-262.

Информация об авторе:

Пранова Евгения Васильевна: pepexa@yandex.ru; Национальный университет физического воспитания и спорта Украины; ул. Физкультуры 1, г.Киев, 03680, Украина.

Information about the author:

Pranova E.V.: pepexa@yandex.ru; National University of Physical Education and Sport of Ukraine; Fizkultury str. 1, Kiev, 03680, Ukraine.

Цитируйте эту статью как: Пранова Є.В. Сутність та структура соціально-ціннісного компоненту валеологічної спрямованості у майбутніх фахівців фізичного виховання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 7 – С. 51-55. doi:10.6084/m9.figshare.736504

Cite this article as: Pranova E.V. The nature and structure of the socio-valuable component of valeological direction of future specialists in the field of physical education. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2013, vol.7, pp. 51-55. doi:10.6084/m9.figshare.736504

Электронная версия этой статьи является полной и может быть найдена на сайте: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/arhive.html>

The electronic version of this article is the complete one and can be found online at: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/arhive-e.html>

Эта статья Открытого Доступа распространяется под терминами Creative Commons Attribution License, которая разрешает неограниченное использование, распространение и копирование любыми средствами, обеспечивающими должное цитирование этой оригинальной статьи (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.ru>).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.en>).

Дата поступления в редакцию: 06.06.2013 г.
Опубликовано: 30.07.2013 г.

Received: 06.06.2013
Published: 30.07.2013